

МІСЦЕ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

В статті розглянуто місце банківської системи як складової органічної соціально-економічної системи України. Розроблено систему цілей розвитку банківської системи. Вказані зв'язки між розробленими цілями і потребами економічних агентів. Розглянуто місце банківської системи відносно інших системних структур, що підтверджує її системний характер.

Ключові слова: банк, банківська система, економічні агенти, фінансові посередники, цілі банківської системи.

I. I. BLAHUN

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

PLACE OF THE BANKING SYSTEM IN THE SOCIO-ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE

The article considers the place of the banking system as the organic component of the socio-economic system of Ukraine. The author developed system of development purposes of the banking system and determined relationships between developed goals and needs of economic agents. The place of the banking system in relation to other system structures has been analysed, which confirms its systemic nature. The banking system is not a specific economic and legal framework which provides functioning of the money market and the economy in general by its specific purposes, methods, and tools.

Keywords: bank, banking system, economic agents, financial intermediaries, objectives of the banking system.

Функціональна специфіка діяльності банків зумовлює необхідність організаційно-правового виділення їх у самостійну, відносно замкнуту структуру, яка називається банківською системою.

Насправді банківська система має своє особливе призначення, свої специфічні риси і функції в економіці, які не просто повторюють призначення і функції окремих банків. Банківська система виникає не внаслідок механічного поєднання окремих банків у випадкову сукупність, а будується за задалегідь виробленою концепцією, у межах якої відводиться певне місце кожному окремому банку.

Як відомо, система – це сукупність елементів, створених для досягнення певної мети (реалізації певної ідеї, місії) у взаємодії з зовнішнім середовищем, згрупованих у певні підсистеми, блоки тощо. Основними складовими елементами банківської системи є банки – юридичні особи, банківські філії та відділення банків. Банківська система є, з одного боку, підсистемою фінансової системи України. На неї поширюються правила і норми діяльності, що характерні для всієї фінансової системи держави. В свою чергу, фінансова система є підсистемою соціально-економічної системи, оскільки обслуговує потреби фінансового забезпечення функціонування соціально-економічних процесів (рис. 1).

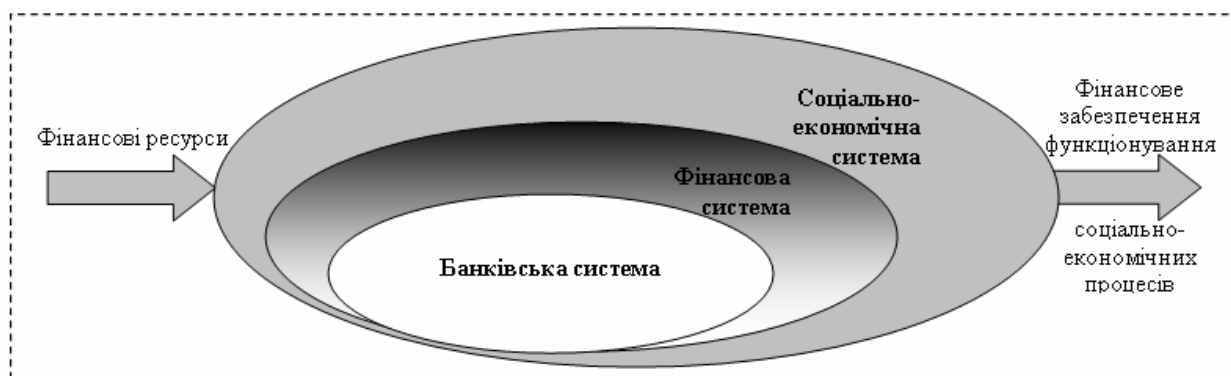

Рис. 1. Місце банківської системи у соціально-економічній системі України

Тому правомірним видається формулювання банківської системи як законодавчо визначеної, чітко структурованої та субординованої сукупності фінансових посередників, які займаються банківською діяльністю на постійній професійній основі і функціонально взаємопов'язані в самостійну економічну структуру [1].

Самостійність банківської системи як економічної структури має подвійне спрямування [2]:

- відносно окремих банків як її структурних елементів;
- відносно інших подібних великих систем, які функціонують в економіці паралельно з банківською.

Відносно окремих банків самостійність системи проявляється у її специфічних цілях та функціях порівняно з цілями та функціями банків. Головною ціллю діяльності окремих банків є одержання прибутку. Стосовно банківської системи ця ціль не просто не збільшується пропорційно кількості банків, що входять до системи, а взагалі переміщується на другий план, залишаючись лише ціллю окремих банків.

З іншого боку, банківська система як складова органічної частини входить в надсистему – соціально-економічну систему країни. Це означає, що діяльність і розвиток банків слід розглядати в тісному зв'язку з виробництвом, обігом і споживанням матеріальних і нематеріальних благ. У своїй практичній діяльності банки органічно вплетені у загальний механізм регулювання економічного життя, тісно взаємодіючи з бюджетною та податковою системами, системою ціноутворення, з політикою цін і доходів, з умовами зовнішньоекономічної діяльності. Це означає, що успіх соціально-економічних перетворень в країні багато в чому залежить від функціонування банківської системи, від вмілої синхронізації її зусиль з дією інших ланок економічного механізму.

Отже, банківська система, з одного боку, як сукупність фінансових посередників, які займаються банківською діяльністю, а з іншого боку, як одна зі складових соціально-економічної надсистеми покликана відповідати наступним цілям:

- 1) забезпечувати трансформацію внутрішніх заощаджень в інвестиції з якнайменшими трансакційними витратами;
- 2) сприяти ефективній аллокації ресурсів;
- 3) надавати механізми для реалізації базових соціальних функцій держави;
- 4) забезпечувати зміцнення фінансового суверенітету.

Конкурентоспроможність банківської системи і економіки в цілому залежать від здатності системи надавати високоякісні і адекватні за вартістю послуги фінансового посередництва для всіх економічних агентів, від великого і середнього бізнесу до малих підприємств і фізичних осіб. Найважливіші послуги банківського сектора пов'язані саме з трансформацією ресурсів. Останнім часом банкам вдається акумулювати не більше 40% внутрішніх заощаджень [3]. Повна мобілізація внутрішніх заощаджень дозволила б збільшити темпи приросту активів банківського сектора в 1,5 рази і відмовитися від припливу іноземного капіталу. Не більше 70% ресурсів, що поступили в банківську систему, трансформуються в інвестиції не фінансових підприємств і кінцеве споживання домогосподарств [3]. Частина ресурсів відволікається на покриття підвищених ризиків банківського сектора і дотримання нормативів наглядового органу – НБУ. Високі також трансакційні витрати, які вимушені сплачувати позичальники – невелика за світовими мірками потужність української банківської системи робить її управлінські і адміністративні витрати значною частиною вартості кредиту.

Друга ціль банківської системи – ефективна аллокація залучених у фінансовий оборот ресурсів. Існуюча фінансова інфраструктура забезпечує лише перетікання капіталу в світові фінансові і офшорні центри, але не міжгалузеву аллокацію. В умовах, коли тільки 9–10% інвестицій поставляються банківським сектором, не дивно збереження істотної частки сировинного сектора в економіці, навіть за високого рівня оподаткування в добувних галузях. Відтак, існуючі структурні диспропорції економіки можуть бути подолані тільки за рахунок ефективної аллокації ресурсів за посередництвом ефективної банківської системи.

Національна банківська система повинна стати системоутворюючим елементом, важелем для проведення державної політики в області прискорення економічного зростання і структурної перебудови економіки. Ефективне функціонування кредитного ринку разом зі стимулюючою політикою держави – шлях до вирішення проблеми сировинної орієнтації української економіки.

Банківська система здатна ефективно сприяти державі в реалізації базових соціальних функцій за допомогою:

- підвищення доступності житла для громадян через механізми іпотеки, використання фінансових інструментів для стимулювання розвитку житлового ринку в цілому;
- створення можливостей для підвищення якості життя з використанням споживацького кредитування;
- створення можливостей для підвищення громадянами своєї професійної цінності через використання освітніх кредитів;
- підвищення відповідальності громадян за свій добробут через формування особистих накопичень.

Підвищення доступності фінансових послуг підвищить вертикальну мобільність в суспільстві, прискорить оновлення еліт, сприятиме розвитку людського капіталу. Одержавши, наприклад, іпотечний або освітній кредит, громадянин дістає можливість підняти свій добробут і статус (т.з. «соціальний ліфт»). Людський капітал, у свою чергу, є базою інноваційного розвитку економіки.

Політична за формою ціль – зміцнення суверенітету – має і економічне обґрунтування. По-перше, суверенітет – це можливість максимізувати додану вартість, вироблену на території країни і розподілену на користь її резидентів. По-друге, суверенітет – це певна свобода в проведенні зовнішньої і внутрішньої політики. Зокрема, це можливість емітувати гроші відповідно до зміни внутрішнього попиту на гроші. За відсутності такої можливості національна валюта замінюється її сурогатами та іноземною валютою. По-

третє, незалежна банківська система пом'якшує зовнішні шоки, не вимагаючи, на відміну від резервних фондів, вилучення ресурсів з національного обороту. Таким чином, забезпечується економічна безпека держави, знижується рівень ризиків, пов'язаних з дискримінацією національних компаній на світовому ринку. Нарешті, незалежна банківська система стане базою для інтеграції українського бізнесу в світове економічне товариство. Таким чином, банківська система сприятиме досягненню глобальної конкурентоспроможності української економіки в цілому.

Досягнення сформульованих вище цілей банківської системи необхідне для задоволення базових потреб економічних агентів, включаючи не фінансові корпорації, населення і державу (табл. 1).

Таблиця 1

Зв'язки між цілями банківської системи і потребами економічних агентів*

Цілі банківської системи	Економічні агенти		
	Не фінансові корпорації	Населення	Держава
Трансформація заощаджень в інвестиції	Кредитні ресурси для інвестицій і поповнення оборотного капіталу	Нові інструменти інвестування	Високі темпи економічного зростання
Ефективна аллокація ресурсів	Підвищення гнучкості ставок залежно від рівня ризику, властивого позичальникам. Забезпечення прибутковості інвестицій у фінансові інструменти	Підвищення гнучкості ставок залежно від рівня ризику, властивого позичальникам. Забезпечення прибутковості інвестицій у фінансові інструменти	Загальне підвищення ефективності економіки при збереженні макроекономічної стабільності
Сприяння в реалізації базових соціальних функцій	Інструменти підвищення лояльності працівників	Фінансові інструменти, що забезпечують соціальний захист і підвищення рівня життя	Підвищення ефективності без істотного збитку соціальної справедливості
Зміцнення суверенітету	Зниження ризиків, пов'язаних з дискримінацією на користь іноземних конкурентів (у тому числі в ході зарубіжної експансії)	Максимізація доданої вартості, розподіленої на користь українських резидентів	Фінансова інфраструктура для проведення самостійної економічної політики

* Розроблено на основі [1, 2, 4–8]

Наприклад, сприяючи державі в реалізації базових соціальних функцій, фінансовий сектор здатний задовольнити попит населення на фінансові інструменти для захисту і підвищення досягнутого рівня життя.

В разі досягнення цілей банківської системи, істотно полегшується проведення самостійної економічної політики, збереження макроекономічної стабільності при загальному підвищенні ефективності економіки. Для не фінансових корпорацій трансформація заощаджень в інвестиції означає, в першу чергу, підвищення доступності кредитних ресурсів для поповнення оборотних коштів, розширення виробничої бази, оновлення інфраструктури.

Як видно з табл. 1, жодна з перелічених цілей не під силу окремому банку, яким би економічно могутнім він не був. Тільки скоординоване об'єднання їх в систему, зорієнтовану на зазначені цілі, робить досягнення їх реальним.

Не менш виразно проявляється відмінність функцій банківської системи як самостійної структури від функцій окремих банків.

Банківська система виконує наступні функції [1]:

- трансформаційну;
- створення платіжних засобів та регулювання грошового обороту (емісійну);
- забезпечення стабільності банківської діяльності та грошового ринку (стабілізаційну).

Розглядаючи банківську систему відносно інших системних структур, з якими вона взаємодіє і створює як підсистема більш загальне утворення – соціально-економічну систему, – можна виявити в ній риси, які спільні для них усіх, що підтверджує її системний характер, а також специфічні риси, які підкреслюють її банківську специфіку.

Еволюційний розвиток банківської системи України засвідчує, що вона є одним з найбільш динамічно розвинутих секторів національної економіки, де перехід до ринкових відносин відбувався досить швидко і де реально проходив процес демонополізації, проявилася конкуренція, гроші та кредит набули ринкового змісту. З іншого боку, вона становить органічну частину загальноекономічного комплексу і безпосередньо взаємодіє з усіма сферами економіки країни, а тому повинна відігравати значну роль в економічних процесах, що проявляються в утворенні оптимального середовища для мобілізації й вільного

переливання фінансових ресурсів, нагромадження коштів для структурної перебудови економіки, її інтеграції в світовий економічний простір.

Отже, банківська система – це не механічна сукупність багатьох окремих банків, але це і не єдиний банк, що керується з одного офісу (центрального банку), а специфічна економічна та організаційно-правова структура, що забезпечує своїми особливими цілями, методами та інструментами функціонування грошового ринку та економіки в цілому.

Література

1. Савлук М. І. Вступ до банківської справи : навчальний посібник / М. І. Савлук, А. М. Мороз, А. М. Коряк. – К. : Лібра, 1998. – 344 с.
2. Гальчинський А. С. Основи економічної теорії / А. С. Гальчинський, П. С. Єщенко, Ю. І. Палкін. – К. : Вища школа, 1995. – 471 с.
3. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
4. Роуз П. С. Банковский менеджмент / П. С. Роуз ; [пер. с англ. М.В. Белова]. – [2-е изд]. – М. : Дело Лтд, 1995. – 768 с.
5. Деньги. Кредит. Банки : учебник [для студ. вузов, обучающихся по экон. спец.] / [О. И. Лаврушин, М. М. Ямпольский, Ю. П. Савинский, Г. С. Панова и др.] ; под ред. О.И. Лаврушина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 461 с.
6. Петрук О. М. Банківська справа : навчальний посібник / О. М. Петрук ; за ред. Ф. Ф. Бутинця. – К. : Кондор, 2004. – 461 с.
7. Ширинская Е. Б. Операции коммерческих банков: российский и зарубежный опыт / Е. Б. Ширинская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 160 с.
8. George H. Hempel, Alan B. Coleman, Donald G. Simonson. Bank Management: text and cases; 3rd ed. New York: John Wiley & Sons, Inc, 1989. 836 p.

References

1. Savluk M. I., Moroz A. M., Koryak A. M. Introduction to Banking: tutorial. K.: Libra, 1998. 344 p.
2. Galchinsky A. S., Eschenko P. S., Palkin Y. I. Fundamentals of Economic Theory. K.: High school, 1995. 471 p.
3. Key Performance Indicators of Banks of Ukraine. URL: <http://www.bank.gov.ua>.
4. Rose P.F. Bank Management; translated by M. V. Belov; 2nd ed. M.: McGraw-Hill, 1995. 768 p.
5. Lavrushin O. I., Yampolsky M. M., Savinsky Y. P., Panova G. S. and others. Money. Credit. Banks: tutorial for stud. of economic universities; edited by O. I. Lavrushin; 2nd ed. M.: Finance and statistics, 2003. 461 p.
6. Petruk O. M. Banking: a tutorial; ed. by F. F. by Butynets. K.: Condor, 2004. 461 p.
7. Shirinskaya E. B. Operations of Commercial Banks: Russian and Foreign Experience; 2nd ed., revised and enlarged. M.: Finance and statistics, 1995. 160 p.
8. George H. Hempel, Alan B. Coleman, Donald G. Simonson. Bank Management: text and cases; 3rd ed. New York: John Wiley & Sons, Inc, 1989. 836 p.

Надійшла 08.11.2014; рецензент: д. е. н. Благун І. С.